

Una traducció primerenca de Safo per Carles Riba (II)*

Ramon Torné i Teixidó
I.B. Lluís de Peguera. Manresa

Data de recepció: 11/6/1996

Abstract

A catalan translation of some of the sapphic fragments and epigrams by the poet and humanist Carles Riba datable from his youth.

De la lectura dels poemes de Safo, ultra les referències dins l'obra crítica ribiana¹, en són testimoni dos poemes justament coneguts: un precoç sonet adreçat a Pepita Vila amb el títol de «Damisel-la falaguera»² i el poema 32 del Llibre primer de les *Estances*³ que recreen tots dos la famosa oda sàfica transmesa per l'opuscle del pseudo-Longí *De la sublimitat* (cap. X; frag. 31 Lobel-Page).

Estretament lligada a la versió de Safo que ens ateny, s'hi compta una traducció de les *Anacreòntiques*. I és que durant els estudis de grec del jove Riba a la universitat no deixa de ser versemblant que una de les lectures de curs fos l'estudi i

* La primera part d'aquest treball ha estat publicada dins les *Actes del XIè Simposi d'Estudis Clàssics (Andorra-La Seu, 20-23 d'octubre de 1993)*, Andorra 1996, p. 5, 671-676.

1. Aquests llocs ja han estat referits i comentats en la primera part d'aquest estudi. Són els següents: «Exili de Ferran Soldevila», després publicat a *Escolis i altres articles* (1921) [= *Obres completes* II. *Crítica* 1, Barcelona 1985, p. 61]; *Resum de literatura grega* (Barcelona 1937, p. 21); «Prefaci» al llibre de poemes de Rosa Leveroni *Epigrames i cançons*, Barcelona 1938 (2ª edició, amb el títol *Presència i record*, Barcelona 1952) i recollit a *...Més els poemes* (1957) [= *Obres completes* III. *Crítica* 2, Barcelona 1986, p. 240]. També hi ha al·lusions a Safo en la conferència «Arquiloc o la poesia sóc jo» (1933) [ed. J. Cornudella, dins les *Actes del Simposi Carles Riba*, Barcelona 1986, p. 217]. Són lleus les referències al nom de la poetessa contingudes en «*La vida nua*, poemes de Lluís Valeri» (1921) publicat després a *Els Marges* (1927) [= *Obres completes* II. *Crítica* 1, cit., p. 257]; cf. igualment el prefaci a la sèrie de gravats *Dotze natures mortes* (1957) [= «Esbós d'una carta a un pintor», dins *Polítics i intel·lectuals i altres assaigs*, *Obres completes* III. *Crítica* 2, cit., p. 426]. Assenyalem en fi, les citacions de Safo en una carta a Pepita Vila del 18-7-1911 [= C. Riba, *Papers de joventut*, Barcelona 1987, p. 144] i en dues lletres a Paulina Crusat del 15-4-54 i del 20-6-53 [= C.J. Guardiola (ed.), *Cartes de Carles Riba* III, Barcelona 1993, núm. 553 i 580, p. 59 i 114].
2. RIBA, C. «Damisel-la falaguera», *Papers de joventut*, cit. n. 1, p. 34.
3. RIBA, C. *Obres completes* I. *Poesia*, Barcelona (1984), p. 84. Cf. MIRALLES, C. «Riba sobre els grecs», dins *Actes del II Simposi Carles Riba*, Barcelona (1995), p. 21 i n. 45.

traducció de certs poemes anacreòntics, sobretot havent-hi el precedent de l'opuscle vuitcentista del Dr. Rubió i Lluc⁴: les *Anacreontea* no és un text difícil i, encara, Riba no fou deixeble directe del mestre Segalà, sinó del Dr. Banqué, no molt competent, segons sembla, en llengua i literatura gregues⁵. Que el Dr. Banqué es posés a llegir algunes *Anacreòntiques* —a més a més dels *Himnes homèrics*, naturalment— no sembla pas massa desencertat: acomplia així un deure d'estimació pel seu predecessor. La traducció de les *Anacreòntiques* seria, per tant, el testimoni de les primeres provatures de traduccions d'autors grecs que realitzà Carles Riba⁶. L'any 1914, en iniciar els seus estudis de doctorat en lletres⁷, seria el torn de Safo. Però ambdós textos, les *Anacreòntiques* i Safo, no sortiren mai del calaix. D'altra banda, aquestes traduccions deixen trasparar certes influències de la manera peculiar amb què el Dr. Banqué havia traslladat algunes expressions dels *Himnes homèrics*⁸. D'aquestes *iuvenilia* serveixi d'exemple la famosa oda a la cigala (*Anacr. XXXV*)⁹:

Que benaurada-et-tenim, cigala, quan dalt del cimeral dels arbres abeurada de una mica de rou, cantes com un rei! Teves són totes les coses que mires dins dels camps i teves les que duen les estacions. Tu ets l'amiga dels camperols, que en res fas-dany a ningú; tu ets la honorada dels mortals, el nunci de la dolça primavera. T'amen les Muses, t'ama el mateix Febo (qui t') ha donat ta veu sonora. La vellura no t'aclapara. Sàvia, nada-de-la-terra, amiga-dels-cants, l sense-malalties, sense-sang-ni-carn: gairebé ets semblant als déus. (ff. 30-31)

Pel que fa a Safo, val a dir que la versió —malgrat les limitacions en què es movia el novell traductor— procura ser molt més fidel i més acurada que no la de les *Anacreòntiques*. Direm, igualment, que intenta ésser una traducció força completa, car dóna fins i tot la versió d'algunes variants de lectura. El text segueix, a grans trets, l'ordre de la numeració dels fragments dels *Poetae lyriici Graeci*, de Theodor Bergk, però no és aquest el que Riba tingué al davant¹⁰.

4. RUBIÓ y LLUCH, A. (1879). *Estudio crítico-bibliográfico sobre Anacreonte y la colección anacreontica en la literatura antigua y moderna* (Tesis doctoral leída el 9 de noviembre en la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Madrid), Barcelona.
5. Vegeu MEDINA, J. (1989), *Carles Riba* I, Barcelona, p. 169, n. 19.
6. Vegeu MEDINA, J.-MOLAS, J. «Carles Riba i els clàssics: les primeres traduccions», dins *Actes del Simposi Carles Riba*, cit. n. 1, p. 146 i MEDINA, J. *Carles Riba (1892-1959)* I, cit. n. 5, p. 21.
7. Vegeu MANENT, A. *Carles Riba*. Barcelona (1963), p. 16 (2^a 1987 p. 11) i MEDINA, J. *Carles Riba (1893-1959)* I, cit. n. 5, p. 32-33.
8. Les seves traduccions foren publicades a l'*Anuari de la Universitat de Barcelona* dels cursos 1908-1909 i 1909-1910.
9. Els originals es conserven a l'Arxiu Nacional de Catalunya, el text de la traducció (que conté un nombre considerable de variants i alternatives) ocupa cinquanta-cinc fulls i al darrer d'aquests es llegeix la nota «finit a Barna. 22. octubre. 1913».
10. No es troben en la monumental edició de Bergk (Leipzig 41884, reimpr. 1914), per exemple, els frag. 50-51, que veieren la llum el 1902 editats per Schubart. Això no obstant, a la biblioteca Carles Riba, conservada a l'Institut d'Estudis Catalans, hi ha les edicions següents: *Lyriques Grecs (Orphée, Anacréon, Sappho...)* traduïts per E. Falconnet..., París 1842 (la seva interpretació del text grec degué ser prou útil al jove Riba); FRACCAROLI, G. (1904). *Antologia della Melica Greca*. Torí;

El text de la traducció comprèn tres parts: odes, epitalamis i epigrames¹¹. El manuscrit (*M*) consta de trenta-tres quartilles escrites de forma apaïxada, en tinta xinesa i amb lletra força clara (de forma semblant en les *Anacreòntiques*)¹². Algun cop hi ha retocs i alternatives a la traducció afegits, presumiblement, anys després (*M*²), segons denoten els canvis d'estil en la cal·ligrafia. Durant aquesta revisió foren rebutjats alguns mots de la versió primigènia (*M*^{1r}), tal com explicitem en l'apartat de variants a la fi del text¹³.

I Odes

1 (1 Lobel-Page)

- [full 1] 1 Dea del vaire trone, immortal Afrodita, filla de Zeus trenadora d'astucies, jo t'implor, no afatiguis, O venerable, el meu cor amb enutjos i malcontentaments.
- 2 Mes vina aquí, si és que alguna vegada, oint de lluny el meu clam l'exorares, i vingueres jaquint la daurada casa del teu pare,
- [2] 3 després de junyir el carro. Bel·ls i àgils ocells l et duïen per damunt la terra negra, batent les espesses ales en el llur camí des del cel a través de l'espai.
- 4 Totseguit arribaren; i tu, O benaurada, somrient-me del teu rostre immortal, demanaves, què patia novament, perquè novament et cridava,
- 5 i què era el que més desitjava per mi en el meu cor enfurit: quí vols que la Persuasió mení altra vegada a tu prè d'amor? quí és cruel amb tu, Sapfo?
- [3] 6 Si ara et defuïg, aviat te recercarà, si ara no l'accepta presents, aviat te'n donarà, si ara no t'ama, aviat t'amarà encara que ella no vulgui.
- 7 Vina doncs també avui, allibera'm de les greus inquietuts, duu a compliment el que el meu cor té daler que sigui dut a compliment; i tu mateixa combat amb mi.

HILLER, E.-CRUSIUS, O. (1907). *Anthologia lyrica sive lyricorum Graecorum veterum praeter Pindarum reliquiae potiores*. Leipzig; BUCHHOLZ, E.-SITZLER, J. (1909). *Anthologie aus den Lyrikern der Griechen*. Leipzig-Berlin; REINACH, Th.-PUECH, A. (1937). *Alcée. Sappho*. Paris.

11. Tot mantenint l'ordenació dels poemes del manuscrit, entre parèntesis adjuntem la numeració dels fragments segons les edicions més a l'ús: LOBEL, E.-PAGE, D.L. (1955). *Poetarum Lesbiorum Fragmenta*. Oxford; PAGE, D.L. (1962). *Poetae Melici Graeci*. Oxford; VOIGT, E.V. (1971). *Sappho et Alcaeus*. Amsterdam, que segueix la mateixa numeració que LOBEL-PAGE. Quant als tres epigrames de l'*Antologia Palatina*, clarament espuris, cf. PAGE, D.L. (1981). *Further Greek Epigrams*. Oxford, p. 127-128 i 181-186.
12. Es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya en una carpeta sota el títol: «Olímpiques de Píndar per revisar-sense data». Encuriosits per veure els esborranys, en obrir-la ens vàrem adonar que era la traducció de Safo.
13. L'acarament del grec amb la versió ribiana deixa veure en aquestes alternatives, tret d'algun cas, un intent per una major literalitat i exactitud respecte a l'original. Només, però, hem substituït el text quan decididament va rebutjar la primera versió.

I 1 afatiguis *M*¹: domis *M*² | 5 cruel amb tu *M*¹: que't fa tort *M*² | 7 combat amb mi *M*¹: sigues la meua al-liada *M*²||

- [4] (altres lliçons). 1 Dea d'ánim vaire... 2 ... oint el meu gran clam... 3 ... i eres duta suaument per tos lleugers ocells, qui batfen espessament les ales a mig aire l en el llur camí des del cel a la negra terra. 5 ... enfurit; de quí vaig a saber que et duu debades a amarla? qui és... 6 ... aviat t'amarà, i com tu voldries (ser amada). 7 ... combat sempre amb mi.

2 (31 L.P.)

1 Em sembla igual als déus aquell home qui s'assèu davant de tu i t'escolta de la vora, com dolçament parles

- [5] 2 i rius amablement; la qual cosa m'esbalaeix el cor dins el pit, car totseguit que et miro, la veu tota se me'n va.
3 I la llengua se'm paralitza, i un foc subtil em corre per sota la pell, i no veig rès amb els ulls, i hi ha un bronziment dins les meves oïdes.
4 I la suor em raja, i tota soc prèsa de tremolor, i devinc més pàllida que l'herba, i tota semblo que estigui a punt de morir...

- [6] (altres lliçons) 1 ... i't veu i't sent com dolçament... 2 ... car totseguit que et miro, Atthis, la veu... 4 més pàllida que les cendres...

3 (34 L.P.)

Els astres a l'entorn de la lluna bella amaguen la llur clara semblança, totseguit que perfectament arrodonida ella il·lumina tota la terra... argentea...

4 (2 L.P.)

- [7] ... una aigua gerda murmura entre les branques de les pomeres, i amb l'agitar-se de les fulles m'entra la sòn.

5 (35+2,13-14 L.P.)

... bé et tinguin Cipros i Pafos o bé Panormos... vine, Ciprina, als nostres convits, per buidar suaument dins les copes d'or un nèctar mesclat.

6 (33 L.P.)

- [8] O Afrodita coronada d'or, si jo fós sortada amb l'aquesta ventura...

7 (32 L.P.)

... les Muses m'han fet honorable donant-me els presents llurs...

8 (160 L.P.)

... ara vaig a cantar bellament aquelles coses qui són jocundes a les meves companyes...

9 (26,2-4 L.P.)

... els que millor he servit, són els qui més em fereixen...

- 10** (41 L.P.)
[9] Per vosaltres, belles, el meu pensament és immutable...
- 11** (37 L.P.)
... el meu llagrimejar: els vents i les inquietuts s'emportin el qui blasma...
- 12** (39 L.P.)
... cobria els seus peus un calçat de moltes colors, bell treball Lidi...
- 13** (129 L.P.)
[10] ... tu em tens... en oblit... o n'ames un altre més l que a mi.
- 14** (Adesp. 953 *PMG*)
Digues, O Musa del trone d'or, aquell himne que cantava jocundament l'illustre ancià de la rica terra de Teos, la de belles dònnes.
- 15** (158 L.P.)
Quan s'agita l'ira dins del pit, cal vigilar la llengua baladrera.
- 16** (137b L.P., Alc. 384 L.P.)
[11] Si tenies desig de bones i belles coses, si la teva llengua no meditava quelcom de mal, la vergonya no cobriria tos ulls i parlaries rectament.
(*Resposta dels versos d'Alceu*: Pura Sapfo cabell de violetes, somriure de mel, vull parlar però la vergonya me'n priva.)
- 17** (147 L.P.)
Jo dic que en l'avenir encara algú es recordarà de nosaltres...
- 18** (49,1 L.P.)
Jo'm vaig enamorar de tu, Atthis, en altre temps.
- 19** (49,2 L.P.)
[12] Em sembles una noia menuda i sense gracia.
- 20** (Inc. auct. 5 L.P.)
Però no't vantis així per un anell.
- 21** (51 L.P.)
No sé pas a on corro: tinc dos pensaments (contraris).
- 22** (136 L.P.)
El rossinyol de veu amable, nunci de la primavera.

- 23** (130 L.P.)
 [13] L'amor em contorba novament, afeblidor dels l membres, dolç i amarg, monstre invencible.
- 24** (131 L.P.)
 Atthis, la meva sollicitut se t'ha fet odiosa, i voles envers Andròmeda.
- 25** (47 L.P.)
 L'amor torna a agitar la meva ment, com el vent de la muntanya qui s'abat damunt de les alzines.
- 26** (118 L.P.)
 Au, doncs, lira divina, esdevina sonora!
- 27** (Adesp. 976 PMG)
 [14] Ja es són colgades la lluna i les Plèiades, la nit ja està a mitant, l'hora ja és passada: i jo soc al llit tota sola.
- 28** (154 L.P.)
 La lluna brillava en el seu plè quan elles s'estaven al voltant de l'ara.
- 29** (Inc. auct. 16 L.P.)
 [15] Les dònnes Creteses dançaven cadenciosament al voltant del graciós altar, sense apenes percutir la ten l dra flor de l'herba amb els llurs peus delicats.
- 30** (133 L.P.)
 Andròmeda té una bella resposta.
- 31** (133,2 L.P.)
 Psapfo, per què Afrodita donadora de felicitat...?
- 32** (128 L.P.)
 Veniu, doncs, Gracies venustes, i vosaltres, Muses de bella cabellera...
- 33** (140a L.P.+168 L.P.)
 [16] Es mort el tendre Adonis, O Citera, què l faríem? Colpegeu-vos, donzelles, i esquinceu-vos les túniques... Ai Adonis!
- 34** (53 L.P.)
 Veniu, castes Gracies braços de rosa, filles de Zeus.

35 (55 L.P.)

Quan jeuràs morta, no hi haurà memòria de tu ni en el present ni en l'avenir; car tu no culls les roses de la Pieria; sino que davallaràs sense glòria a les morades de Plutó i hi vagaràs entremig de les ombres obscures.

36 (56 L.P.)

- [17] Ni crec que en cap temps hagi de veure la llum del sol una sola donzella tant plena de seny com aquesta.

37 (57 L.P.)

Còm encanta el teu cor una rústega qui ni té traça per dur el ròcec sobre 'ls talons?

38 (125 L.P.)

No soc rancuniosa, sino que tinc un ànim tranquil.

39 (121 L.P.)

- [18] Sigues un amic per mi, i cerca una amada més jove; car jo no goso a maridar-me sent tant vella.

40 (82 L.P.)

Mnasikida és més formosa que la tendra Gyrimnos.

41 (91 L.P.)

No és possible, O dilecta, que hi hagi una més desplaent que tu.

42 (81 L.P.)

- [19] Circunda, O Dika, els teus amables rulls amb corones de branques d'aret cullides per tes dolces mans; car les flors afegeixen una nova gràcia a la primavera: la gent fugen dels (fronts) que no estàn coronats.

43 (148 L.P.)

La riquesa sense la virtut és un hoste perillós.

44 (58,25-26 L.P.)

Jo amo una vida opulent, però l'amor del sol no'm priva pas de fer coses brillants i honestes.

45 (132 L.P.)

- [20] Tinc una filla, la beutat de la qual és parangonada a les flors daurades; per ella no se me'n dona res de tota la Lidia ni de l'amable (Lesbos)...

35 davallaràs *M*¹: volaràs *M*² | ombres *M*¹: morts *M*² || 38 tranquil *M*¹: ingènuu *M*² || 39 cerca *M*¹: prèn *M*² || 44 del sol *M*¹: dels plaers de la vida present *M*² || 45 filla *M*¹ amb interrogant: amiga *M*² amb interrogant | Lesbos amb interrogant ||

46 (155 L.P.)

Saludeu de part meva la filla de Poliàanax.

47 (102 L.P.)

Dolça mare, jo no puc més teixir la tela, domada com em té la terrible Afrodita amb la passió d'aquest jovencell.

48 (Test. 207 V.)

- [21] Morir és un mal; els déus mateixos ho han cregut aixís: altrament moriríen.

49 (150 L.P.)

No és de llei que el dol habiti la casa dels poetes: (el dol) no'ns escau.

50 (94 L.P.)

Jo voldria, sense engany, que fos morta aquella qui em jaquí llagrimejant molt, i així

- [22] parlava: Ai de mi, que dura és la nostra sort, Sapfo: no és l pas de bon grat que jo et jaqueixo. I jo li responia: Fés camí alegrement i recorda't de mi. Tu sabs bé com t'estimàvem. I si no, jo vull retreure't tot allò que has oblidat, tantes belles coses que nosaltres, i tu no menys, gaudíem, quan a casa meva ornaves ta cabellera amb moltes corones de violetes i roses dolces; i envoltaves ta delicada gorja amb moltes garlandes fetes de tota mena de flors, i untaves ta joveçana carn amb profusió de preciosos onguents derramats. I recolzant-te sobre un llit, tenfes per tot ton desig de regalat menjar...

51 (96 L.P.)

- [23] (Ara) ella habita entre'ls Sardis llunyans, tenint amb freqüència el pensament aquí i en la vida que hi vivia un altre temps, quan et tenia igual que una dea de gran anomenada i s'alegrava sobretot amb el teu cant. I ara brilla entre les dònies Lídiies, com totduna que és el sol colgat (brilla) la lluna de ròsids dits dominant els demés astres, i la seva claror se porta igual per damunt la mar salada i els prats florits, mentres s'espargeix la blanca rosada
- [24] i floreixen les roses i els deli l cats antruscus i els brots del melilotus. I ella erra incessantment pensant en la gentil Atthis, mentres sa tendra ment és opresa d'anyorança i el seu cor de pena.

I ens crida acerbament que vinguem a ella; i (el seu clam) no és desoït, car la nit de pàllida faç en ressona, través de la mar qui's mou entre nosaltres.

II Epitalamis

- 52** (141 L.P.)
- [25] Aleshores, quan fou mesclada la cratera d'ambrosía, Hermes prengué una gerreta per buidar el ví als déus. Els quals tots tenien les copes i libaven, fent vots per la completa felicitat de l'espòs.
- 53** (111 L.P.)
Aixequen el portal,
Himeneu,
[26] aixequen-lo ben amunt, arquitectes
Himeneu,
que ve l'espòs semblant a Ares,
Himeneu,
molt més alt que un home alt,
Himeneu.
- 54** (106 L.P.)
Superior, com el cantor Lesbi ho és als d'altres terres.
- 55** (117 L.P.)
[27] Vésper, el més bell... de tots els astres.
- 56** (104a L.P.)
Vésper, tu retornes totes les coses que la brillant aurora havia escampades: retornes l'ovella, retornes la cabra, retornes l'infant a la mare.
- 57** (105a L.P.)
[28] Tal com la poma qui vermelleja tota sola dalt de tot de la branca més alta: els qui feien la cullita l'han oblidada; oblidada? no és que l no han pogut abastar-la.
- 58** (105c L.P.)
Tal com el jacinte que en la muntanya els pastors afollen amb els peus; la flor purpúrea va per terra...
- 59** (109 L.P.)
Ho otorgarem, fa el pare.
- 60** (110a L.P.)
[29] El porter té uns peus llargs de set origies*, i unes sandalies fetes de cinc pells de bòu; deü saba l ters hi han treballat.
*cada origia fa uns vuit o nou pams.

61 (112,1-2 L.P.)

Benaurat espòs, ja has dut a compliment les noces que desitjaves, ja tens la donzella que desitjaves.

62 (112,4 L.P.)

(Tota) dolçor ha estat efusa sobre'l seu rostre amable.

63 (50 L.P.)

L'home bell, és bell mentres ún se'l mira; però el qui és assenyat serà (assenyat) i bell a la vegada.

64 (115 L.P.)

[30] Amb què t'acompararia, O amat espòs? T'acompararé el més justament amb una tija esvelta.

65 (126 L.P.)

Que dormis sobre'l pit de la tendra amada!...

66 (116 L.P.)

Salut, esposa, molta salut, honorable espòs!

67 (113 L.P.)

No hi havia cap donzella com aquesta, O espòs!

68 (114 L.P.)

[31] -Virginitat, virginitat, a on te'n vas que m'has jaquida? -Mai més tornaré a tu, donzella, mai més tornaré a tu.

III Epigrames

69 (*Anth. Pal.* VI 269)

[32] Infants, soc muda i si m'interroguen responc, i la meva veu és infatigable car l'he deposada sota'ls meus peus: la qui m'ha consagrada a la verge Etiòpica, filla de Latona, és Arista, filla d'Hermòclides fill de Saonaïs, la teva servent, O reina de les dones; sigues-li propícia, i fes illustre la nostra casa!

70 (*Anth. Pal.* VII 489)

[33] Aquesta és la cendra de Timas, la qual, morta abans de noces, ha estat rebuda en el tàlem tenebrós de Persèfona. Ella traspassada, totes les seves com-

68 m'has jaquida *M*²: em jaqueixes *M*^{1r} | donzella *M*²: núvia *M*¹ entre claudàtors || 69 consagrada *M*¹: dedicada *M*² | sigues-li *M*²: -a- *M*^{1r} || 70 tallat *M*²: *M*^{1r} il·legible.

panyes, amb un ferre novament afuät, han tallat (sobre sa tomba) la llur amable cabellera.

71 (*Anth. Pal.* VII 505)

Meniscos ha depositat (aquí sobre la tomba) del pescador Pelagon, son fill, una nansa i un rem, memories de vida dura.

